

tentibus : certe tamen grave esse non debet libenter eos admittere, et fidelem cubicularium deputare, qui supplices libellos subditorum diligenter custodiret, et offerret, et pro celeri expeditione sollicitus esset. Tertium officium Angelorum in eo positum est, ut legati militantur ad ea significanda, quæ Deus significari voluerit, ac præsertim ad negotia redemptionis, et salutis æternæ, sic enim loquitur Apostolus ad Hebræos. *Nonne omnes (Angeli) sunt administratori spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?* sic videmus in veteri Testamento passim Angelos apparuisse Patriarchis, et Prophetis, eisque patefuisse quæ Deus patefacienda mandaverat, sic etiam in Testamento novo legimus, Archangelum Gabrielem missum fuisse nuntium ad Zachariam, et ad Virginem Deiparam : deinde Angelos quoque missos ad pastores, ad S. Joseph, et post Resurrectionem Domini ad mulieres sepulcro inhaerentes, et post Ascensionem ad discipulos omnes. Cur autem Deus, qui ubique est, et facile potest per se in cordibus hominum loqui, velit tamen Angelos mittere, illa ratio esse videtur, ut homines intelligant, Deo curæ esse res humanas, et ab illo regi et dirigi universa ; possent enim homines facile sibi persuadere inspirationes divinas esse ratiocinationes suas, vel consilia sua, sed cum videant, vel audiant Angelos a Deo mitti, et quæ ab Angelis prædicantur, ita fieri, ut illi præmonerunt, dubitare non possunt, quin Deus providentiam gerat rerum humanarum, atque ea præsertim ab illo dirigi, et disponi, quæ ad salutem æternam electorum pertinent. Quartum officium Angelorum est protectio hominum, sive singulorum, sive multitudinis : placuit enim pietati Patris nostri Dei commendare potentissimis servis suis infirmitates mortalium, eosque præciter, vel quasi pedagogos pueris, vel quasi tutores parvulis, vel quasi patronos clientibus, vel quasi pastores ovibus, vel quasi medicos ægrotis, vel quasi defensores pupillis, vel quasi protectores iis, qui se defendere nequeunt, nisi sub alas confugiant potentiorum. De protectione et custodia singulorum hominum testis est David : *Angelus suis mandavit de te, ut custodiant te in omnibus viis tuis* ; testis etiam et quidem fidelissimus Christus ipse : *Vilete ne contemnatis unum ex his pusillis ; dico enim vobis, quia Angeli*

eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. De protectoribus vero provinciarum, et regnorum, testis est Daniel, qui Angelum protectorem regni Persarum, vocat regem Persarum ; et protectorem regni Græcorum, nominat regem Græcorum, et protectorem filiorum Israel suo nomine Michaelen vocat. Denique de protectoribus Ecclesiarum scribit Joannes in Apocalypsi, ubi mentionem facit Angeli Ecclesie Ephesi, et Angeli Ecclesie Smyrnæ, et sic de aliis. Itaque in regnis singulis duo sunt reges, unus visibilis, homo, et unus invisibilis, Angelus ; et in Ecclesiis singulis duo sunt Episcopi, unus visibilis, homo, et unus invisibilis, Angelus ; et in Ecclesia Catholica universa, duo sunt Pontifices maximi, sub Christo Domino constituti, unus visibilis, homo, et unus invisibilis, Angelus, quem Michaelen Archangelum esse credimus, cum enim ut olim synagoga Judæorum, ita nunc Patrum veneratur Ecclesia Christianorum.

Videsne, anima, quam sit sollicita illa Majestas, quæ honorum nostrorum non eget, de nobis servulis suis ? quid potuit facere, ut charitatem suam magnam ostenderet, et non fecit ? obruit nos beneficiis : ut apud eum libenter maneremus ; vallavit custodiis, ne aufereremus ; circumdedit protectoribus, ne abriperemur ; quid faceret si thesaurus illius essemus, ut re vera ille magnus et solus thesaurus noster est ?

Ergo anima mea, tandem aliquando cede charitati et charitate tanti amatoris superata, totam te, nulla tui parte relicta, ejas obsequio et voluntati mancipa, trade dona irrevocabili juramento et voto ; nihil te moveat eorum, quæ videntur, sed invisibilia cogita, et ad illa suspira. *Quæ enim videntur temporalia sunt, quæ non videntur æterna.*

Postremum officium Angelorum est, ut sint etiam milites, vel duces armati, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Angeli sunt, qui civitates infames igne et sulphure concremarunt ; qui primogenita totius Egypti occiderunt ; qui multa millia Assyriorum uno impetu prostraverunt ; Angeli erunt, qui in die novissimo *Segregabunt malos de medio iustorum, et mittent illos in caminum ignis.*

Ergo diligant viri pii cives suos, Angelos sanctos : horreat impii potentiam Angelorum, ministrorum iræ Dei omnipotentis, a quorum manibus nullus eos eripere poterit.

GRADUS DECIMUS.

Ex consideratione essentia Dei, per similitudinem magnitudinis corporalis.

Ascendimus per substantias creatas quantum potuimus ; nec tamen ad eam notitiam Dei pervenimus, ad quam speculando in hac etiam lacrymarum valle perveniri potest. Superest igitur ut videamus, an per dimensiones quantitatis corporalis, quas novimus, ascendere possimus ad latitudinem, et longitudinem, altitudinem, et profundum invisibilis essentia Dei illa, enim in creaturis dicuntur magna, quæ magnas habent quatuor dimensiones. Deus autem in Psalmis, et alibi passim dicitur magnus, et quod ejus magnitudinis nullus sit finis. Certe S. Bernardus eximius contemplator ex his dimensionibus gradus sibi fecit ad cognoscendum Deum, in libris quos scripsit de consideratione ad Eugenium Papam. Neque ille primus inventor fuit scalarum hujus generis : sed ab Apostolo, qui in tertium cælum ac Paradisum penetravit, hunc modum ascensionis didicit, sic enim loquitur Apostolus in epistola ad Ephesios : *Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo et sublimitas et profundum.* Si quis enim attente consideret, inveniet profecto, nihil esse plenum, et solidum extra Deum, sed omnia angusta, brevia, humilia, et inania, vel superficialia : in Deo autem esse veram latitudinem, immensitatem ; veram longitudinem, æternitatem ; veram altitudinem, naturæ sublimitatem ; verum profundum, sine fundo, incomprehensibilitatem, et rursus veram altitudinem, omnipotentiam ; verum profundum, infinitam sapientiam ; veram latitudinem, plenissima viscera misericordie ; veram longitudinem, restrictionem judicii, id est, plenam perfectamque justitiam.

Sed non satis est, has considerationes leviter attingere, si quis ascendere velit, et invenire quod quaerit : sed plane comprehendere oportet, *Ut possitis*, inquit Apostolus, *comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, longitudo, sublimitas et profundum.* Is vero comprehendit, qui attentissime cogitans omnino persuadetur, rem ita se habere, et ita persuadetur, ut thesaurum inventum venditis omnibus comparare festinet, ideo enim adjunxit Apostolus : *Cum omnibus sanctis.* Soli siquidem sancti ista plane comprehen-

dunt, vel nemo ista comprehendit, ut oportet, quin efficiatur sanctus. Neque repugnat iis, quæ diximus, S. Augustinus in epistola ad Honoratum, qui scribit, ab Apostolo de pingi cruce Christi, cum describitur latitudo, longitudo, sublimitas, et profundum, pertinet enim (ut ipse docet) ad latitudinem lignum transversum in quo figebantur manus crucifixi, ad longitudinem lignum oblongum, cui adhaerebat corpus crucifixi ; ad sublimitatem lignum supra crucem positum, in quo erat titulus, ad profundum ea pars ligni, quæ humi fixa latebat, non inquam repugnat intentioni nostræ S. Augustinus, quin potius eam mirifice adjuvat : nam et crux Christi via est ad veram latitudinem, longitudinem, sublimitatem, et profundum obtinendam, quamvis enim oculis hominum angusta, et brevis, et demissa, et parum profunda crux videatur : revera tamen extendit brachia sua ab ortu usque ad occasum, et ab Aquilone usque ad Austrum, id est, longe lateque gloriam suam diffudit per Apostolicam prædicationem ; et exiit verticem suum usque ad summum cælum, quod instar clavis aperuit electis, et penetravit usque ad profundum inferni, quod eisdem electis in sempiternum clausit.

Incipiamus ab essentia, deinde ad attributa progrediemur. Essentia Dei latissima merito dici potest multis modis. Primo, latissima est in se, et prorsus immensa, quoniam complectitur omnes perfectiones rerum creaturarum, et etiam earum, quæ creatæ possent, et adhuc sine ullo numero plures quicquid enim factum est, et fiet, vel fieri posset, sine ulla dubitatione eminentiore ratione et modo continetur in Deo. Itaque res cætera sunt bona cum additamento, id est, bonus homo, bonus equus, bona domus, bona vestis, et sic de cæteris omnibus : Deus autem est omne bonum, nam dicitur Moysi : *Ostende mihi gloriam tuam, respondit Deus : Ego ostendam omne bonum tibi.* Si quis haberet rem unam apud se, quæ complecteretur omnia objecta sensuum summa perfectione, ita ut non liberet unquam egredi domum ad aliquid videndum, vel audiendum, vel olfactandum vel gustandum vel tangendum, cum haberet domi tantas delicias in una illa re, quantas optare potest homo maximo voluptarius : nonne esset res illa valde pretiosa ? quod si res illa præterea contineret in se tantam divitiarum omnis generis copiam, quantam desiderare potest homo supra

modum avarus, ita ut non vellet egredi domum ad aliquid amplius acquirendum: nonne esset res illa pretiosior, et carior? Et si rursus illa res præbere posset possidentibus se honores et dignitates, quantas animo concipere posset homo ambitiosissimus; nonne jam omne pretium superare videretur? Et si res illa non solum hominis, sed etiam Angeli desiderium explere posset, quod tanto est majus et capacius, quanto Angeli pluri et meliora norunt quam homines, quid dicturus esses? Et tamen bonitas ejus rei adhuc longe esset inferior bonitate Dei, quæ tanta est, ut infinitum desiderium, sive potius capacitatem infinitam Dei satiare et explere queat. O admirabilis latitudo perfectionis essentie Dei, quæ talem immensitatem bonorum complectitur, ut infinitæ capacitati, quæ in Deo est, omnino sufficiat: Ipse enim Deus nunquam egreditur extra se, quoniam omnia bona habet in se, et antequam mundus fieret, ita dives et beatus erat, ac postea fuerit, quia nihil factum est a Deo, quod non semper altiore modo esset in Deo. Intelligisne, anima, quali bono frueris in patria, si dilexeris Deum in via? et quali bono privaberis si id non feceris? Deus enim seipsum, id est omne bonum fruendum exhibebit diligentibus se cum dicet servo bono, et fideli: *Intra in gaudium Domini tui.*

Deinde alio modo est immensus Deus, quia replet omnia omnino, quæ sunt in rebus creatis, *Cælum et terram ego impleo, dicit Dominus.* Et si essent plures mundi omnes implet: *Si ascendero in cælum, inquit David, tu illic es. si descendero in infernum, ades.* Addo etiam si supra cælum, vel infra cælum, vel extra cælum iero, solus non ero, quoniam et tu illic eris, neque enim esse possum nisi in te sim, et tu portes me, qui portas omnia verbo virtutis tue, nec solum corpora omnia Deus immensitate sua replet, sed etiam spiritus, corda, mentes; quomodo enim scrutaretur corda, nisi esset in cordibus, et quomodo audiret preces cordium, nisi ad corda nostra aures suas haberet et quomodo diceret Propheta: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, si aures cordis nostri os suum Deus non admoveret?* Felix anima quæ Deum diligit, quoniam dilectam suam semper apud se habet, et in sinu suo fovet, et in sinu ejus fovetur. *Qui enim manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.*

Nec solum Deus replet omnia presentia sua, sed etiam gloria sua. Nam et Seraphim clamant: *Plena est omnis terra gloria ejus, et David addit: Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in universa terra, quoniam elivata est magnificentia tua super cælos.* Ac si diceret, non solum nomen tuum, fama et gloria tua terram universam admiratione replevit, sed etiam ad cælum ascendit, et super cælos elevata est. Denique Ecclesiasticus adjungit: *Gloria Domini plenum est opus ejus.* Nulla enim creatura est in cælo, vel in terra, quæ non assidue laudet Deum. Atque hæc est causa, cur et David in Psalmis, et tres pueri apud Danielem omnes creaturas hortentur ad benedicendum et laudibus celebrandum Creatorem. Non enim ignorabant, creaturas plurimas non ejus esse natura, ut vocem exhortantis exaudire possent; sed quia intelligebant, omnia opera Dei bona esse, ac per hoc ipsa sua specie laudare opificem, congratulabantur eis et hortabantur, ut agerent quod agebant.

Et certe si quis oculos interiores haberet, videret omnia opera Domini esse quasi thuribula sursum emittentia odorem suavitatis glorie Dei; et si aures interiores haberet, audiret quasi concentum variorum omnium generis musicorum instrumentorum laudantium Deum, et dicentium: *Ipsæ fecit nos, et non ipsi nos.* Quamvis enim non desint impij, qui Deo maledicant, et nomen ejus blasphemant; tamen ipsi quoque vel inviti coguntur, eo modo quo opus laudat opificem, laudare Dominum, nam in ipsis etiam mirabiliter lucent potentia Dei, quæ eos fecit, et sapientia, quæ eos gubernat, et bonitas, quæ ipsis licet ingratis, et malis, vitam conservat, et misericordia, ac justitia, quæ eos vel ordinat juste ad poenam, vel expectat misericorditer ad poenitentiam.

Multi quidem in terris surdi sunt ad has voces creaturarum exaudientias, sed tamen ipse clamare non cessant; nec desunt innumerabiles Angelorum et sanctorum hominum aures, qui eas laudes attendunt, hisque delectantur, et ipsi quoque Deum conditorem hymnis et canticis assidue celebrant.

Jam vero longitudo essentie divinae est æternitatis ejus, quæ non habet initium durationis, nec finem unquam habebit, et semper eadem sine ulla mutatione consistet. *Tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient, inquit David et Tobias, et post eum Apostolis Deum Regem sæculorum appellant, quia*

solus ipse non subjacet sæculis, sed præest sæculis et regit sæcula, quippe qui omnia sæcula solus præcessit. Res ceteræ vel habent initium, et finem et nunquam in eodem statu permanent: vel habent initium sine fine et sine mutatione substantiæ, sed possent, si Creatori placeret, etiam esse desinere. Itaque soli Deo æternitas ita est propria, ut nulli rei creatæ conveniat, neque ullus princeps unquam tam fuit arrogans, ut inter titulos, quos plurimos usurparunt, æternitatis titulum sibi arrogare præsumperit, nisi forte in alio sensu, quomodo Constantinus dicitur est imperator æternus, quoniam non erat imperator ad tempus certum, sed ad vitam. Tu vero anima mea, in utroque genere creaturarum numerari potes, nam corpus habes, quod incipit esse cum conciperetur, et nasceretur; et paulatim crevit usque ad mensuram sibi a Deo præfixam; inde vero minui cepit, et paulo post per mortem esse desinet, ac per hoc nunquam in eodem statu permanet ab omni parte et omni hora mutationi subjectum de corpore tuo sententiam protulit Propheta per similitudinem fœni. *Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat: vespere decidat, induret, et areseat.* Siquidem mane, id est, in pueritia sicut herba viret corpus humanum, sed mox transit ad juventutem, in meridie juventutis floret, et statim transit ad senectutem, in vespere senectutis decidit, in morte duratur, in sepulchro arescit et in pulverem suum revertitur. Ecce igitur, anima, quam longe distat ab æternitate corpustum; tu autem creatæ es in tempore, cum antea nihil esses; et in hoc multum es dissimilis æterno Creatori. Sed creatæ finem durationis non videbis, quod tibi cum Creatore commune est. Sed quia mutabilis es, dum in corpore vivis, de vitio ad virtutem, et de virtute ad vitium; et in quo statu invenieris in exitu de corpore, in eo judicaberis; vel ad regnandum semper cum Deo, vel ad tormenta patiendam semper cum Diabolo; ideo nihil magis tibi providendum est, quam ut vitium fugias et virtutem secteris. Cave igitur, ne a carnis illecebris seducaris in detrimentum perpetuum illius et tuum; sed crucifige carnem tuam cum vitiis et concupiscentiis, ut paulo post non solum tu vivas in æternum beata, sed et caro tua resurgat in gloria; et ipsa quoque sine fine æternitati Dei tui tecum sociata permaneat. Ceterum quamvis anima Beatorum, ut etiam Angeli sancti æternitatis Dei partici-

pes erunt in sublimissima et felicissima illa unione cum Deo per beatificam visionem, et amorem, quæ unio non solum finem non habebit, sed etiam eadem semper erit stabilis et immota: tamen multis aliis modis mutare et variare poterunt cogitationes, et affectiones et loca: ideo semper admirabuntur, et suscipient supra se æternitatem Dei, in qua nulla mutatio mentis, aut voluntatis, aut loci esse poterit, et tamen nihil et deerit, quin etiam omnia semper habebit, quæ variis mutationibus æterno tempore sibi comparare potuisset. Quare longitudo æternitatis res est infinita et propria Deo non minus, quam latitudo immensitatis.

Sequitur consideranda sublimitas Dei, secundum quam dicitur Deo: *Tu solus altissimus.* Est autem solus Deus altissimus nobilitate natura, res enim tanto sunt nobiliores, et altiores quanto sunt puriores, et a materia magis abstractæ. Id cernimus primum in rebus corporalibus; aqua enim est altior, quam terra, quia purior, et eadem ratione aer altior est, quam aqua et ignis, quam aer, et cælum, quam ignis, deinde idem videmus in rebus spiritalibus, altior enim est intellectus quam sensus, quia sensus habet organum corporale, quo non indiget intellectus, et intellectus Angelicus altior est, quam humanus, quoniam iste eget ministerio imaginationis, et phantasmatum, quo ille non indiget, et inter Angelos illi sunt altiores, qui per species pauciores intelligunt plura. Deus igitur qui solus est purus actus, et nulla re indiget extra se, neque organo, neque imaginatione, neque specie, ac ne presentia quidem objecti alienius extra se: sed ipsa sua essentia illi est omnia, et nihil potest habere, quod non semper habet actu, et ipsum habere actu, est esse semper actum purum, et simplicem; ideo natura ejus altissima et sublimissima est, neque potest ullo modo habere parem; propterea ille qui dixit, *Sinitis ero Altissimo, repente deturbatus a cælo descendit in profundissimum gehennam* ut Isaias describit, et Christus Dominus de eodem: *Videbam, inquit, Satanam sicut fulgur de cælo cadentem.*

Est etiam alio modo Deus altissimus, quia est prima et altissima causa omnium rerum efficiens, exemplaris, et finalis; est altissima causa efficiens quia nulla res est creata quomodo vim habens efficiendi, quæ vim illam non habeat a Deo, Deus autem a nullo habet, rursus nulla causa est, quæ vim suam

exercere possit, nisi moveatur a Deo : Deus autem a nullo movetur, denique causæ cæteræ altiores in rebus creatis dicuntur illæ, quæ sunt universales, a quibus particulares dependent ut cœli, et Angeli, qui cœlos movent : Deus autem et cœlos, et Angelos fecit. Ipse igitur solus est, prima et altissima causa efficiens. Est item prima causa exemplaris, quoniam res omnes Deus fecit secundum formas, sive ideas, quas in se habet; est denique prima causa finalis, quia propter se, id est, ad patefaciendam gloriam suam omnia creavit, ut dicit Sapiens in Proverbiis. Sed valde proprie dicitur, et est altissimus Deus, quia sedet in altissimo throno, *Vidi Deum*, inquit Isaias, *super solium excelsum et elevatum*. Et quoniam sedes duos habet usus, unum ad iudicandum, alterum ad quiescendum, utrumque seorsim consideremus.

Primum igitur Deus habet altissimam sedem, quia est summus Iudex, dicit enim Abraham Deo : *Tu iudices omnem terram* et David : *Inter Deos dijudicat*, id est, Deus iudicat ipsos iudices, qui dii in Scripturis dicuntur; sed apertissime S. Jacobus ait : *Unus est legislator, et Iudex*, id est, Deus solus est proprie legislator, et iudex, quia ipse solus dat leges omnibus et a nullo accipit, iudicat omnes, et a nemine iudicatur. Deinde Deus non solum est iudex, sed est etiam rex, ac per hoc non iudicat, ut Iudex constitutus a rege, sed ut Rex et princeps supremus; unde dicitur Rex regum, et *Rex magnus super omnes deos, et terribilis apud omnes reges terræ*, quia videlicet, quando vult transferre regna et imperia de gente in gentem, et quando vult auferre spiritum principum. Denique non solum Deus supremus est Iudex, et rex, sed etiam Dominus absolutus, qui est titulus omnium maximus. Reges enim non ita sunt domini subditorum, ut possint pro arbitrio eos bonis, vel vita spoliare, cuius rei testis esse potest rex Achab, qui vineam Naboth habere voluit, nec potuit, nisi per dolum et calumniam uxoris, unde uterque miserime periit. Deus autem vere et proprie Dominus est, et omnia serviunt illi et ipse nemini servit, et posset si vellet omnia ad nihilum redigere, cum ex nihilo omnia fecerit. Cogita igitur anima, quantus timor et tremor debeat a nobis vermiculis terræ, illi qui sedet super tam altam sedem ut nihil omnino supra se habeat : *Si ego Dominus*, ait per Malachiam, *ubi est timor meus* ? et si

supremi illi principes cœli cum timore et tremore illi assistunt, quid nos facere per est, qui mortales et fragiles cum bestiis terram incolimus ? sed illud mirabile videtur, quod altissimus Deus non amet sibi similes creaturas, id est, altas, et sublimes, sed humiles et pauperulas, sic enim loquitur Deus per Isaiam : *Ad quem respiciam, nisi ad pauperulum, et contritum spiritu et tremementem sermones meos* ? et David : *Excelsus Dominus et humilia respicit*. Imo vero diligit Deus res altas, et sublimes, ac per hoc sibi similes : sed vere sublimes, non quæ videntur, et non sunt. Itaque non amat Deus superbos, qui elati et inflati, non alti et sublimes dici debent, amat vero humiles et trementes sermones suos, quoniam illi, quo magis se deiciunt, eo magis ab ipso Domino exaltantur. Et qui a Domino exaltantur, illi vere sunt alti. Itaque iidem sunt humiles et sublimes, humiles in oculis suis, sublimes in oculis Dei. Si quis vidisset non solum oculis corporis, sed etiam oculis cordis, iisque a Deo illuminatis, divitem Epulonem ornatum bysso et purpura, accumbentem mensæ omnibus generibus ciborum pretiosorum instructæ, circumstantibus ministris multis, et sollicito officio suo fungentibus, et simul vidisset pauperem Lazarum seminudum et ulceribus plenum, ad januam divitis sedentem, et cupientem satiari de micis, quæ de mensa divitis cadebant, is profecto vidisset divitem quem mundus beatissimum esse credebatur, in oculis Dei et Angelorum omnino abominabilem, et vilissimum, plane ut lutum, vel sterces terræ. *Quod enim altum est apud homines, abominatio est apud Deum*, ait Dominus in eodem loco, ubi epulonem describit, contra vero vidisset, pauperem et humilem Lazarum, in oculis Dei et Angelorum nobilem, et honoratum, ut pretiosam margaritam, quod exitus demonstravit. Lazarum enim ut Deo carum, Angelicæ manus in sinum Abrahæ portaverunt : divitem, ut exosum Deo, ad gehennam ignis Demones rapuerunt. Sed quid ego de Lazaro loquor ? nemo aliter apud Deum, Domino Jesu Christo, etiam secundum humanitatem est, et ipso tamen nemo humilior in cœlo, vel in terra reperitur, ut verissime dixerit : *Discite a me, quia mitis sum, et humilis corde*, quanto enim anima illa sanctissima clarius præ cæteris omnibus cognoscit infinitam altitudinem divinitatis, tanto magis cognoscit vilitatem creaturæ, quæ ex nihilo facta est, et ideo

cum et ipsa creatura sit, præ cæteris omnibus subicit se Deo, seque humiliat, et Deum exultat : et vicissim a Deo super omnes creaturas etiam Angelicæ exaltatur, quod idem de Angelis beatis, et sanctis hominibus dicere possumus, nulli sunt enim humiliores, quam qui in cœlo altius sedent : quoniam ii, qui sunt Deo propinquiores, eo clarius intuentur, quando intervallo distet magnitudo Creatoris a parvitate creaturæ.

Quare, anima mea, dilige humilitatem, si veram cupis exaltationem, imitare Agnum sine macula ; imitare Virginem matrem, imitare Cherubim, et Seraphim, qui omnes quo sunt altiores, eo sunt etiam humiliores.

Nec solum Deus sedem altissimam habet, quia iudicat omnes, sed etiam quia præ omnibus quiescit, et quiescere facit eos, in quibus sedet. Altissima sedes Dei, est altissima ejus requies, quamvis enim mundum universum regat, in quo sunt assidua bella, et conflictationes elementorum, bestiarum, hominum; ipse tamen cum tranquillitate iudicat, ut dicitur in libro Sapientiæ, et altissima pace semper gaudet, neque est aliquid, quod ejus otium, et contemplationem sui ipsius, in qua sunt ejus deliciae sempiternæ, perturbare possit. Ideo enim et rex Hierusalem, quæ est visio pacis, appellatur. Sedes autem ejus propria sunt spiritus beati, unde dicitur, *Qui sedet super Cherubim*, dicitur autem Deus super Cherubim potius, quam super Seraphim sedere quoniam Cherubim scientiæ multitudinem significat, Seraphim vero ardorem caritatis, quies vero sapientiam sequitur, sollicitudo et anxietas caritatem, nisi cum sapientia conjuncta sit. Ideo et anima justæ sedes dicitur sapientiæ, denique cum Isaias dicit : *Cælum sedes mea*, et cum David dicit : *Cælum cœli Domini*, per cælum cœli intelliguntur cœli spirituales, qui habitant super cœlos corporales, id est, spiritus beati, ut explicavit S. Augustinus. Hos autem cœlos Deus quiescere facit quiete tam admirabili, ut hæc sit pax illa, quæ exuperat omnem sensum. Scribit S. Bernardus in sermonibus super Cantica similitudinem aptissimam ad hanc explicandam quietem, his verbis : « Tranquillus Deus tranquillat omnia, et quietum aspicere, quiescere est. Cernere est regem post diurnas forensium quasi lites causarum, dimissis a se turbis, curarum molestias declinantem, potentem de nocte diversorium, cubiculum introentem cum paucis, quos hoc secreto et hæc fami-

liaritate dignatur, eo certe securius, quo secretim quiescentem, eo serenius se habentem, quo placidius solos intuentem, quos diligit. » Hæc ille, qui satis aperte demonstrat, Deum spiritibus Beatorum non se Iudicem, aut Dominum præbere, sed amicum et familiarem, et sane incredibilis est familiaritas, quam etiam in hac vita puris mentibus exhibet Deus : ut illud omnino impleri videatur, *Deliciae meæ esse cum filiis hominum*, et illud : *Et cum simplicibus sermocinatio ejus*.

Hinc videlicet omnes sancti, quamvis pressuras paterentur in mundo, tamen in corde, ubi Deus erat, pacem habebant, et ideo semper læti, semper sereni videbantur, et erant, illis enim Veritas dixit : *Gaudet cor vestrum, et gaudium vestrum nemo tollet a vobis*.

Restat pars quarta magnitudinis, quæ dicitur profunditas, porro profunditas in essentia Dei multiplex invenitur, primum ipsa in se divinitas profundissima est, quia non superficialis et tenuis, sed plenissima et solidissima est, non est Deitas quasi massa deaurata, quæ solum in exteriori superficie aurum habet, intus vero ærea, vel lignea est : sed quasi massa aurea tota, et massa ingens, et immensa; vel potius quasi fodina auri usque adeo profunda, ut nunquam fodiendo exhauriri possit; sic omnino incomprensibilis Deus est, quoniam sicut fodina auri, cujus fundum non invenitur, nunquam fodiendo exhauritur : sic etiam Deus cujus magnitudinis non est finis, nunquam sic perfecta creata mente cognoscitur, quin semper magis ac magis cognosci queat, et solus Deus profundum illud infinitum comprehendit, qui solus vim intelligendi infinitam habet. Deinde profundus est Deus ratione loci : sicut enim altissimus est, quia rebus omnibus præsidet, et est super omnia; sic idem Deus profundissimus est, quia rebus omnibus subjicit, ut eas sustentet; et est infra omnia, ut omnia portet ipse enim, ut Apostolus ait : *Portat omnia verbo virtutis suæ*. Itaque Deus est quasi fundamentum et tectum ædificii, *In quo nos omnes vivimus, movemur, et sumus*, proinde rectissime dicit Salomon : *Cælum, et cœli colorum non te capiunt*, quia Deus potius capit cœlos, et quæ sub cœlo sunt, quippe qui supra cœlos, et infra terram est. Denique profunditas Dei, est invisibilitas ejus. Deus enim lux est, sed inaccessibleis : veritas est, sed intima valde, et omni interiori interior. *Posuit tenebras*

latibulum suum, inquit David, et vere est Deus absconditus, ut loquitur Isaias. S. Augustinus querens aliquando Deum, misit nuntios, oculos suos a terra usque ad coelos, et responderunt omnia: Non sumus quod quaeris, sed ipse fecit nos. Itaque non inveniens Deum ascendendo per exteriora; cepit iter facere per interiora, et intellexit vere per illa facilius propinquari ad Deum, cognovit enim animam esse corpore meliorem; et sensum internum esse meliorem sensu externo; et intellectum, qui adhuc est interior, esse meliorem sensu interno. Inde efficit Deum, qui interior est, quam intellectus, esse meliorem intellectu; ac per hoc quicquid intelligimus, vel cogitamus, non esse Deum, sed aliquid minus Deo, cum Deus sit melior, quam nos intelligere vel cogitare possimus. Age ergo anima mea, si tu es melior corpore tuo, cui das vitam, qui illud corpus est, tu spiritus es: et oculus corporis tui non videt te, quia ille foris est, tu intus; sic omnino cogita, Deum tuum meliorem esse, quam tu sis, quia dat tibi intellectum, et est quasi anima tua: et ideo tu eum videre non potest, quia spiritus altior et interior est, quam tu sis, et tu quodam modo foris manes, ille intus in suo secretissimo profundissimoque recessu. Sed nunquamne ad secretum illud admitteris? absit, non mentitur Dominus tuus qui dixit: *Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt, neque Apostolus ejus, qui ait: Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem.* Neque S. Evangelista Joannes, qui scripsit: *Scimus, quia cum apparuerit, similes et erimus, quia videbimus eum, sicuti est.* Et quod erit gaudium illud, cum admissa ad secretum sacrarium illud, videbis et possidebis ipsam lucem, ipsam speciem, ipsam pulchritudinem, ipsam bonitatem? tunc plane apparebit, quam inaniam, et fugaciam, et quasi nulla fuerint hujus terre temporalia bona, quibus inebriati homines, obliuiscuntur vera, et sempiterna. Sed si vere sitis ad Deum vivum, et si lacrymarum tuarum panes tibi die ac nocte, dum dicitur: Ubi est Deus tuus? non sis pigra ad mundandum cor, quo Deus videndus est: neque fatigeris ascensiones disponere in corde, donec videatur Deus deorum in Sion: neque frigescas in dilectione Dei, et proximi, nec diligas verbo et lingua, sed opere et veritate, ista est enim via, quae ducit ad vitam.

GRADUS UNDECIMUS.

Ex consideratione magnitudinis potentiae Dei per similitudinem magnitudinis corporalis.

Magnus est Dominus, et magnitudinis ejus non est mensura, nec finis, nec solum est magnus, quoniam altitudo ejus omnipotentia est, profundum sapientia investigabilis, latitudo misericordia ubique diffusa, longitudo iustitia instar virga ferrea, sed etiam quoniam singula haec attributa magna sunt magnitudine infinite latitudinis, longitudinis, altitudinis, et profundi.

Ac ut a potentia, sive potius omnipotentia ordiamur; potentia Dei suam habet latitudinem, quae in eo posita est, ut se extendat ad res plane infinitas. Primum enim extendit se ad omnia quae facta sunt, nihil enim est in tota hac rerum universitate a primo Angelo usque ad ultimum vermiculum, et a summo caelo usque ad profundissimum abyssum, quod non sit factum a potentia Dei. *Omnia*, inquit S. Joannes, *per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, et infra: Et mundus per ipsum factus est.* Deinde extendit se ad omnia quae fiunt usque in aeternum. Sicut enim nisi per ipsum fieri nihil poterit, sic etiam nisi per ipsum fieri nihil poterit. Nam sic loquitur Apostolus: *Ex ipso, per ipsum, et in ipso sunt omnia.* Tertio extendit se ad omnia, quae fieri possunt, quamvis nunquam futura sint. Sic enim loquitur Angelus: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum.* Et ipse Dominus: *Apud Deum omnia possible sunt.* Quarto extendit se ad omnem destructionem rerum factarum. Sicut enim potuit Deus per aquas diluvii simul interficere omnes homines, et omnia animalia, quae erant in terra, exceptis paucis, quae ipse in arca Noe servari voluit: sic poterit per diluvium ignis uno tempore destruere non solum homines omnes, et animalia omnia, quae viva inveniuntur in novissimo die, sed etiam omnes arbores, et omnes urbes, et caetera quae sunt in terra. *Adveniet*, inquit Apostolus Petrus in epistola posteriore, *diebus Domini, ut fur, in quo caeli magno impetu transierint, elementa vero calore solvantur, terra autem, et quae in ipsa sunt opera, exurentur.* Magna profecto est haec latitudo potentiae Dei, quam nemo satis admirari poterit, nisi multitudinem rerum, quae Deus partim fecit, partim faciet, partim facere

potest, in numerato habeat, quis autem tantam multitudinem numeret, nisi ille, cujus scientia infinita est? et rursum ejusdem potentiae magnitudo valde crescit, si quis cogitet quam magnum sit effectus tam ingenti potentia, et tot saeculis uno pene momento summa facilitate dissolvere, vel, ut loquitur Judas Macchabaeus, *Uno nutu dolere.* Dicamus ergo cum Mose: *Quis similis tui in fortibus, Domine?*

Jam vero longitudo potentiae divinae cernitur in eo, quod cum omnibus, quae Deus fecit, ipse assidue cooperatur, nec fatigatur cooperando, nec fatigabitur in aeternum; siquidem potentia ista Dei minui, nec debilitari, nec frangi ullo modo potest, cum sit cum vera aeternitate conjuncta, vel potius ipsa sit vere divinitatis aeternitas, mirantur multi, quomodo possint sol, et luna, et stellae tanto tempore, et tanta celebritate moveri ab ortu ad occasum, et in circulos suos sine ulla intermissione reverti, et sane res esset omni admiratione dignissima, nisi sciremus, ea deferri ab omnipotente Deo, qui *Portat omnia verbo virtutis suae.* Mirantur alii, quomodo fieri possit, ut in gehenna, vel ignis non consumatur aeterno tempore comburendo, vel corpora infericium illorum aeterno tempore ardentia non dissolvantur. Sed et hoc non mirabile solum, sed etiam impossibile judicari posset, nisi qui ignem illum sic ardere semper facit, ut nunquam extinguatur, et qui corpora miserorum in igne illo ita conservat, ut semper crucientur, et nunquam consumantur, Deus esset omnipotens, et aeternus. Mirantur alii denique, quod Deus omnia portet, ac sustentet, nec fatigetur portando, et sustentando tam ingentem molem ponderis propemodum infiniti, potest enim robustus homo, aut equus, aut bos, aut elephantus magnum pondus ad modicum tempus gerere, vel ad tempus breve onus gravissimum ferre: sed pondus maximum aeterno tempore sine fatigatione portare superat vires omnium rerum creaturarum. Sed si jure mirarentur, si Deus vires haberet in pondere, et mensura, ut omnes creatae res haberent, sed cum vires Dei plane mensuram omnem excedant, et sit ipse omni ex parte infinitus, mirum non est, si robur infinitum, molem quantumvis gravem, infinito tempore sine fatigatione perferat. Dicamus ergo cum S. Propheta Mose: *Quis similis tui in fortibus, Domine?*

Sequitur altitudo potentiae Dei, quae in

duabus rebus praecipue locum habet, primum enim altissima dici potest omnipotentia, quia solus ipse res altissimas fecit. Ea quae sub lunam sunt, solus Deus in prima rerum creatione fecit, sed possunt per actionem creaturarum generari, transmutari, corrumpi: nam et elementa invicem transmutantur secundum partes, et ex terra gignuntur herbae, et arbores: et ex animalibus animantia propagantur; in aqua nascuntur pisces, in aere nubes et pluviae, in igni cometae. At caelum, et sidera, quae sunt altissima corpora, solus Deus creavit, solus conservat, neque ad ea vel efficienda, vel transmutanda, vel dissolvenda, vel etiam conservanda ullam actionem creatura potest habere. *Videbo*, inquit Propheta, *caelos tuos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quae tu fundasti.* Opera enim altissima sibi soli servavit Altissimus, ipse a fundamentis fabricare cepit, ipse ad fastigium usque perduxit, res quoque spirituales, Angelos, et animas hominum, quae sunt opera omnium nobilissima, et sublimissima, solum Altissimus virtute sua infinita condidit, et conservat, et in aeternum usque sine interitu conservabit, neque in his rebus faciendis ullam partem habent creaturae: et quamvis omnes in unum convenirent, nunquam possent Angelum unum, vel animam unam producere, vel destruere. Deinde altitudo potentiae divinae clarissime perspicitur in miraculis, quae ut S. Augustinus docet, sunt opera, praeter usitatum cursum ordinemque naturae, quae toti naturae, ipsis etiam Angelis admiranda et stupenda contingunt quibus *Angelorum non obstupuit, cum ad imperium Josue sol et luna, quae cursu incitatissimo ferebantur; steterunt immobiles?* ac ne putaremus id casu aliquo accidisse; neque enim ullus suspicari poterat, rem tam insitatam ab homine mortali, et in terris posito fieri potuisse, loquitur Spiritus sanctus, et dicit: *Obediente Deo voci hominis.* Neque enim Josue ipsi soli et lunae proprie locutus est, quos sciebat audire non posse mandatum, sed precatum est Dominum, quasi diceret, ex mandato Domini sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Aialon. Obedivit autem Dominus voci hominis, id est, fecit, ut obediret luminaria illa voci hominis, saepe enim in sacro eloquio dicitur Dominus facere ea, quorum causa est, ut fiant, quomodo cum in Genesi Dominus dicit ad Abraham: *Nunc cognovi quod timeas*

Domini, sententia eorum verborum est, nunc feci, ut cognosceretur a te, et ab aliis, quod vere timeas Deum. Tale etiam fuit opus altitudinem potentiae divinae significans, cum in passione Domini luna, quae erat a sole maxime distans, rapidissimo cursu accessit ad solem, eique subjecta tribus horis tenebras fecit in terra, et post illas tres horas, ejusdem cursus incredibili velocitate rediit ad locum, unde discesserat, quae omnia se vidisse atque observasse testatur S. Dionysius Areopagita in Epistola ad S. Polycarpum, atque hoc quidem contrarium signum est priori, sed non minus admirandum, cum aequè novum et insolitum sit, ac totius naturae vires exsuperet lunam sistere, vel eam præter solitum incitare. Omitto illuminationes caecorum, excitationes mortuorum, et alia id genus plurima, quae Deus per Prophetas, et Apostolos, et alios servos suos fideles miracula fecit, et facit, quae omnia clamant: *Quis similis tui in fortibus, Domine?* sed omittere non possum supremum et maximum illud miraculum, quod Deus ostendit in die novissimo, quando omnes mortui simul resurgent, cum plurimorum corpora in cineres redacta, et dispersa, vel a bestis assumpta, et in alia corpora conversa fuerint, vel etiam in hortis campisque sepulta in herbas varias transformata transierint, quis Angelorum non obstupescet, cum viderit in ictu oculi ad omnipotentis imperium tot millia millium hominum corpora sua resumere, etiam si per multa saecula, et modis diversissimis dispersa, vel consumpta latuerint? Hæc est igitur altitudo potentiae Dei, ob quam pariter dici potest: *Quis similis tui in fortibus, Domine?*

Restat profunditas, quæ in modo, quo Deus utitur in rebus efficiendis, posita mihi esse videtur, quis enim penetret modum faciendi aliquid ex nihilo? ad hoc profundum oculos intendere non poterunt, qui tamquam principium exploratum et certum statuerunt, ex nihilo nihil fieri. Ac nos quod in hac credimus, quod non videmus: sed credimus securi Deo, qui mentiri non potest, credimus, inquam, cælum, et terram, et ea quæ in eis sunt, ab ipso Deo creata fuisse, cum antea nihil omnino præcessisset unde fierent, neque vere Deus fecisset omnia, quæ facta sunt, aliquid unde fierent, præcessisset. Sed quomodo fieri poterit, cuius nihil ante præcessit, abyssus profundissima est, quam scrutari et investigare non

possimus. Deinde non solum ex nihilo fecit Deus omnia; sed fecit in nihilo, id est sine spatio præcedente, sive loco, in quo locaretur quod fiebat, quod præsertim in rebus corporalibus intelligi vix potest, proinde est etiam hæc abyssus impenetrabilis. Spatia locorum, inquit S. Augustinus in epistola ad Dardanum, tolle a corporibus, et nusquam erunt, et quia nusquam erunt, nec erunt. Jam igitur si nihil erat, antequam Deus crearet cælum, et terram, ubi posuit Deus cælum, et terram? in nihilo certe poni non poterunt et tamen creata sunt, et ipsa sibi sunt locus, quia sic voluit; et potuit, qui omnia potest, etiam si nos quomodo ista fiant, intelligere nequeamus.

Hæc Deus ipse respexit, cum S. Job omnipotentiam suam judicare volens, ait: *Ubi eras, quando ponebam fundamenta terræ? indica mihi, si habes intelligentiam, quis posuit mensuras ejus, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam? super quo bases illius solidatae sunt? aut quis demisit lapidem angularem ejus?* Ac ut intelligamus, hæc opera omnipotentiae Dei omni laude esse dignissima, subjungit statim idem Dominus, cum me laudarent astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei, nimirum Angeli sancti, qui simul creati sunt cum cælo, et terra, et sunt quasi quaedam astra spiritualia, et lucidissima, ut filii Dei nominari possint, ubi videntur cælum et terram ex nihilo prodidisse, et in nihilo posita, et tamen firmissime fundata super stabilitate sua, cum ingenti stupore et jubilo laudaverunt opificis omnipotentiam. Nec minus profundum est ad intelligendum, quod Deus solo voluntatis imperio tam immensas moles erexit, novimus enim in ædificiis sine comparatione minoribus, quot instrumentis, quod machinis, quod administris architecti indigeant, quis igitur cogitando asequatur, quomodo fieri possit, ut sola interna voluntate, quæ extra volentem non egreditur, opera tam immensa et tam varia fiant? Dixit Deus, utique apud seipsum, nam Verbum Dei est in Deo, et est ipse Deus, dixit, inquam, jubendo, et exprimendo, imperium voluntatis: fiat cælum, et factum est cælum; fiat terra, et facta est terra; fiat lux, sol, fiant stellæ, fiant arbores, fiant animalia, fiant homines, fiant Angeli, et facta sunt omnia. Adde, quod idem Deus posset, si vellet, ista omnia, et mundum universum uno nutu delere, ut legimus in libris Machabæorum. Sed et illud accedit profundum,

quod ista omnia tam multa, et tam magna, et ex tantis membris, vel partibus composita, Deus momento fecerit. Apud nos ars et natura longo temporis spatio egent, ut opera sua perficiant. Videmus herbas multo ante seminari, quam nasci, arbores multis saepe annis egere, ut radices figant, ut ramos extendant, ut fructus producant: animalia foetus longo tempore in utero gerere, ac postea longo etiam tempore alere, antequam adolescant; de arte nihil dicere, quoniam notissimum est opifices nostros nihil nisi in tempore eoque satis longo perficere.

Quanta ergo in Deo potentia est, quæ dicto citius res maximas perficit? Nec disputo an Deus uno momento cælum et terram, et omnia quæ in eis sunt absolverit: an integros sex dies in rerum prima creatione consumperit, non enim quaestiones explicandas, sed ascensiones in Deum ex rerum consideratione fabricandas suscepi. Illud igitur est, quod astruo, et admiror, res singulas ab omnipotente Creatore momento fuisse perfectas ac de terra, et aqua, et aere, et igne nemo ambigit, quin simul, et in momento, ut etiam omnes Angeli eodem momento condita sint. De firmamento, et divisione aquarum; notum est omnia illa facta esse per solam Verbi virtutem, dicentis: *Fiat firmamentum in medio aquarum*, et quidem in momento, sequitur enim: *Et factum est ita*, quo loco S. Joannes Chrysostomus: «Dixit, inquit, solum, et opus sequutum est.» Sic etiam idem auctor ad illa verba, *Germinet terra herbam viventem; et factum est ita.* «Quis, inquit, non obstupescat cogitans, quomodo verbum Domini germinet terra, quasi admirabili populo terræ, faciem variis floribus adornet? vidisses subito terram, quæ antea deformis et inculca erat, decore suo et ornatu, quasi cum cælo contendere.» Et post, ad illa verba, *Producant aquæ, etc.* sic ait: «Quæ lingua ad opificis præconia sufficere? nam sicut de terra dixit solum: germinet, et varia mox ac multiplex florum herbarumque apparuit copia; sic et hic dixit: educant aquæ, et continuo tot reptilium volatiliumque genera condita sunt, quot neque sermone recenseri possunt. Quis igitur similis tui in fortibus, Domine?»

Tu vero, anima mea, quanta sit potentia conditoris tui, jam plano intelligis, quæ per latitudinem ad omnia se extendit, per longitudinem semper durat, et sine fatigatione omnia portat, et regit, per altitudinem attingit etiam ad ea faciendâ, quæ impossibilia videntur et re vera sunt impossibilia omnibus aliis, ipso solo excepto; per profunditatem ita res facit, ut modus faciendi omnem intelligentiam creatam superet, cum ex nihilo, et in nihilo, et sine instrumentis, et sine tempore, solo verbo et imperio faciat. *Ipsæ dixit, inquit Propheta, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt.* Ex quibus, si quid sapias, colliges, quanti referat, utrum cum iratum, vel placatum, hostem, vel amicum habeas, nam si hostem et iratum habeas, potest te subito omnibus bonis spoliare, et omnibus replere miseris, ullus est, qui de manibus ejus te liberare possit, quis enim cum Omnipotente contendere audeat? si solus, et nudus occurreres inimico tuo implacabili, ferro acutissimo te petendi, quid ageres? quam sudares, et palleres, et tremeres, et in genua provolutus misericordiam implorares? et tamen ille homo est, et forte posses vel fugiendo, vel repugnando, et ferum de manibus extorquendo te ipse ab interitu liberare. Sed cum irato Deo quid ages? a quo nec fugere potes, cum sit ubique, nec illi resistere, cum sit omnipotens, nec moras necere, cum momento et solo imperio agat? Non sine causa dicit Apostolus: *Horrendum est incidere in manus Dei viventis.* Contra vero si placatum et amicum habeas Deum, quis te felicior? potest enim, si vult et vult, si amicus est, bonis omnibus te replere, et a malis omnibus liberare. Utrum autem iratum et hostem, an placatum et amicum habeas Deum in manu tua est, dum vitam hanc ducis. Deus enim, et per Prophetas, et deinde per Filium suum, ac per Apostolos ejus in Scripturis sanctis perpetuo clamat invitans peccatores ad penitentiam, et justos ad observantiam mandatorum ut sic utrosque habeat amicos, vel potius filios carissimos, et hæres æterni regni sui. Audi Ezechielem: *Vivo ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed ut convertatur, et vivat. Convertimini, convertimini a vis vestris pessimis, et quare moriemini domus Israel?* Et infra: *Impietas impij non nocet ei, in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua, atque hoc quod Ezechiel clamat, Isaias quoque, et Jeremias, et Prophetae ceteri clamant, unus enim*

erat spiritus in omnibus, et fidem per omnes clamabat. Audi filium Dei exordientem prædicationem suam. *Capit Jesus, inquit Matheus, prædicare, et dicere: Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum caelorum.* Audi Apostolum Paulum de se et de coapostolis suis loquentem in posteriore ad Corinthios. *Pro Christo, inquit, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos; obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, quid clarior? quid dulcius? Apostolus nomine Christi nos obsecrat, ut velimus reconciliari cum Deo, et placatum habere, non iratum, quis abigere potest de misericordia Dei, si serio revertatur ad eum? excipiet omnino revertentes, quomodo excepti filium prodigum amatissimus pater. Ubi vero reversi fuerimus, et indulgentiam perceperimus, quid a nobis postulat, ut amici et filii esse perseveremus, nisi ut mandata ejus custodiamus? Si vis ad vitam ingredi, serva mandata, inquit Dominus, ac ne forte dicas: Sine auxilio Dei non possunt mandata servari, audi S. Augustinum in explicatione Psalmorum, qui loquens de præcepto omnium difficillimo, id est, de vita ponenda pro fratribus, sic loquitur: *Non imperaret hoc Deus, ut faceremus, si impossibile iudicaret, ut hoc ab homine fieret, et si considerans infirmitatem tuam defleis sub præcepto, confortare in exemplo. Sed etiam exemplum multum est ad te: adest ille, qui præbuit exemplum, ut præbeat et auxilium; ac ut in ore duorum stet omne verbum, audi S. Leonem: « Juste, inquit, Deus instat præcepto quia præcurrit auxilio »; quid ergo times, anima, viam mandatorum secure ingredi, cum ille præcurrat, qui potenti auxilio gratia suæ *Facit prava in directa, et aspera in vias planas?* Hoc videlicet auxilio præcurrente, jugum Domini efficitur suave, et onus leve; et Apostolus Joannes clamat: *Et mandata ejus graviora non sunt, sed etsi gravia tibi videantur, cogita quanto graviora erunt tormenta gehennæ: nec audeas, nisi insanis, ista velle experiri. Sed illud cogita, et recogita, et nunquam obliviscaris, nunc tempus esse misericordiae, postea justitiæ: nunc liberum esse peccare, postea necessarium penas gravissimas luere: nunc posse hominem cum Deo facile transigere, et exiguo labore penitentiae magnam indulgentiam obtinere, et brevi luctu sempiternum sletum redimere, et contra, nunc quolibet opere bono ex caritatis virtute prodeunte posse***

regnum caelorum comparari, postea non posse totius mundi opibus unam guttam aquæ frigidae impetrari.

GRADUS DUODECIMUS

Ex consideratione magnitudinis sapientiae Dei per similitudinem magnitudinis corporalis.

Quam vere scripsit Apostolus in extrema epistola ad Romanos, solum Deum esse sapientem, facile intelliget, qui attente considerare voluerit latitudinem, longitudinem, altitudinem, et profundum sapientiae Dei. Ac ut incipiant a latitudine, latissima esse dignoscitur sapientia Dei, quoniam Deus omnia, quæ sunt in rerum natura, a primo Angelo usque ad ultimum vermiculum, distincte perfecteque cognoscit, nec solum novit integras substantias, sed etiam partes, proprietates, virtutes, accidentia, actiones. Hinc sunt illa: *Tu quidem gressus meos dinumerasti, et, respicit Dominus vias hominis, et, omnes gressus ejus considerat.* Quod si numero magis novit omnia membra corporis, et omnes virtutes animorum? et si numerum novit arenarum maris, et gutturum pluviae, ut colligitur ex Ecclesiastico, quanto magis nosse credendus est numerum stellarum, et Angelorum? et si omnia verba otiosa omnium hominum adducet in iudicium, ut Dominus ipse testatur, certe aures ejus omnes voces omnium hominum simul exaudiunt, nec solum voces corporum, sed etiam animorum, id est, cogitationes, et desideria. Quanta igitur et quam immensa est hæc latitudo sapientiae, quæ simul omnia, quæ sunt, et quæ fuerunt, et quæ erunt, et quæ esse possunt, comprehendit? nec tamen divina mens ex tanta rerum singularum et inferiorum varietate vilesceat, ut stalta sapientia quorundam Philosophorum consuit. Id enim forte suspicari possemus, si Deus a rebus scientiam mendicaret, ut nos facimus: sed cum omnia in essentia sua videat, nullum est periculum vilitatis, quamquam longe nobilitas est mendicando scientiam assequi, quod est hominum, quam scientia omnino

carere, quod est brutorum: quemadmodum presertim est, cæcum esse, quod est animalium, quam sine cæcitate aptum non esse ad videndum, quod est lapideum: nec cætera membra corporis nobiliora sunt oculis, quia cæca esse non possunt, sed nobiliores sunt oculi, cum videndi facultatem habeant, quamvis et cæci possint esse, ut recte disputat S. Augustinus in libris de civitate Dei. Hinc vero anima mea, sollicita esse debes, in omni loco, et tempore, quid agas, quid loquaris, quid cogites, cum nihil unquam agas, loquaris, cogites, nisi vidente, audiente, attendente Deo; etenim si mala nulla faceres, vel loqui audeas, quavis etiam gravissima stimulantur cupiditate, si te videri, vel audiri ab homine crederes, quomodo audes ea cogitare, inspectante et indignante Deo? « Esto, inquit, S. Augustinus in regula Sanctimonialium, a nemine hominum videatur, quid faciet de illo superno inspectore, quem latere nihil potest? » Et S. Basilus in libro de virginitate, alloquens virginem in cubiculo clausam, et solam, admonet eam, ut reveretur sponsum ubique presentem, et hujus Patrem et Spiritum sanctum, et Angelorum innumerabilem multitudinem, et cum his Patrum sanctus Spiritus. *Nullus enim horum, inquit, est, qui non ubique omnia videat.* O te beatam animam meam, si semper in hoc theatro esse te sentires, etiam in mediis nos tium tenebris, etsilentio; quam perfectam vitam institueres, quam diligenter levitatem, et evagationem omnem vitares? Hoc nimirum est, quod Abrahamo Patriarchæ dixit aliquando Dominus: *Ambula coram me, et esto perfectus, id est, cogita te a me semper videri, et eris sine ulla dubitatione perfectus.*

Longitudo sapientiae in cognitione futurorum se prodit, sic enim acute Deus videt, ut ab ipsa eternitate viderit quæ futura sunt in tempore novissimo, et ultra usque; in æternum, quæ certe longitudine nihil majus cogitari potest. *Intellexisti, inquit David in Psalmis, cognitiones meas de longe; et paulo post: Tu cognovisti omnia novissima, et antiqua, id est, omnia futura, et omnia præterita, pleni sunt libri prophetarum predictionibus clarissimis, atque verissimis, quas non ipsi per se, sed, ut canit Zacharias, Deus locutus est per os sanctorum, qui a sæculo sunt, Prophetarum ejus.* Atque adeo hæc prævisio et predictio propria est Dei solius, ut ipse Deus per Isaiam dicat: *Annuntiate quæ ven-*

tura sunt in futurum, et sciemus, quia dii estis vos. Ac ut pauca de multis consideremus, Isaias sic loquitur: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cujus apprehendit dexteram, ut subvertat ante faciem ejus gentes et dorsa Regum vertam, etc.* Ubi prædicitur monarchia Persarum, et nominatur proprio nomine Cyrus, rex primus Persarum; et subiungitur ratio, cur Deus exaltare voluerit Cyrum, quia videlicet relaxaturus erat captivitatem Babylonicam, quæ omnia post annos circiter ducentos impleta sunt. Daniel quoque per similitudinem statuæ ingentis, cujus caput erat aureum, pectus argenteum, venter et femora ærea, pedes partim ferrei, partim fictiles, apertissime prædicit quatuor monarchias, Babyloniurum, Persarum, Græcorum, et Romanorum, et tempore ultimæ monarchiæ regnum Christi, id est, Christianam Ecclesiam omnibus illis regnis majorem, ac deinde tam aperte describit bella successorum Alexandri Magni, ut infideles aliqui suspicati sint, ea scripta fuisse post bella illa finita, ac ut omittam cætera; Christus ipse apud Lucam deplorans eversionem Hierosolymæ, quæ post annos multos futura erat, ita distincte et sigillatim omnia describit, ac si non futuram, sed præteritam narrare voluisset, omitto prædicationes alias innumerabiles, quarum, ut dixi, Prophetarum libri plenissimi sunt. Porro astrologi, et quicumque alii divinatores, qui quasi simiæ Dei videri volunt, omnino deridendi sunt, nec enim fieri potest, ut de rebus futuris contingentibus, ac præsertim liberis, vera prædicant, nisi forte aliquando casa veritatem attingant: nam cum omnibus causis necessariis, contingentibus, liberis, voluntas Dei præsideat, et præmineat, et possit causas inferiores, quando liberit, impedire, nemo vera prædicare potest, nisi cui Deus voluntatem suam manifestare voluerit, ut saepe Prophetis suis manifestavit. Atque adeo hoc verum est, ut Dæmones per hoc potissimum Dii haberi voluerint, quod oracula funderent, et futura prædicarent, ut testatur S. Augustinus in libris de civitate Dei. Sed idem eximius Doctor Ecclesiæ in lib. de Divinatione Dæmon. aperte demonstrat, tam falsam eorum divinationem esse, quam falsam ipsorum divinitas est, nihil enim aperte dicunt, nisi quod ipsi facturi sunt, vel quod alibi jam factum, ipsi velocitate nature referunt quasi futurum iis, qui longe absunt, vel quod ex diuturna experientia futurum

esse coniectant, quomodo etiam multa, de ventis nautae, de pluviis agricolae, de morbis medici praedicere solent, quae vero Daemones de futuris interrogati nesciunt ea per ambages et aequivoca verba respondent, et cum falsa comperiantur, interpretibus et conectoribus culpam attribuant. Solus ergo Dominus Deus noster, cujus sapientiae non est numerus, vera fundit oracula, ac de futuris quibusque etiam contingentibus et liberis vera praedicat.

Jam vero divinae sapientiae altitudo celsissima est, et omnia sublimitatem sapientiae hominum, vel Angelorum longissime superat. Altitudo sapientiae ex objecti, potentiae, speciei, et actus nobilitate dignoscitur. Objectum sapientiae Dei non solum naturale, sed etiam proportionatum est ipsa divina essentia, quae usque adeo sublimis est, ut neque humano, neque Angelico intellectui proportionatum objectum sit. Itaque ne supremi quidem Angeli ad Deum videndum conscendere possunt, nisi per lumen gloriae evehantur, atque haec est causa, cur Deus invisibilis in Scripturis sanctis esse dicatur. *Regi saeculorum immortalis, invisibilis soli Deo, inquit* Apostolus in priore ad Timotheum, qui etiam postea addit, Deum lucem habitare inaccessibilem. Deinde potentia, quae in nobis est accidens, in Deo divina substantia est, ac per hoc longe sublimior, et altior quam in nobis. Species autem tanto altior est, quanto plura representat, haec per hoc Angeli quoque species habent universales, et pauciores eo altiorum scientiam habere dicuntur, quanta igitur est altitudo sapientiae Dei, qui non aliam speciem habet, quam essentiam suam, quae una est, et sola Deo sufficit ad ipsum Deum, et res omnes creatas, aut creandas, aut etiam quae possent creari, vel representandas, vel cognoscendas?

Denique illa scientia, vel sapientia nobilior atque altior esse dicitur, quae per pauciores actus plura cognoscit: Deus autem unico solum intuitu, qui semper in eo viget, et immutabilis permanet, et se ipse et cetera omnia perfecte cognoscit. Sola igitur sapientia Dei nobilissima atque altissima dici debet. Erige nunc, anima mea, oculos tuos, et vide quantum distet scientia tua a sapientia conditoris tui; tu enim per multos actus, haec atque illic discurrendo vix rem unam perfecte cognoscis, conditor autem tuus contra, per unum actum res omnes, et

se ipse clarissime ac distinctissime intuetur et tamen tu ipsa nunc in tenebris jaceas, potes si velis penitus fidei et charitatis tam alto conscendere, ut post corporis mortalis depositionem a claritate in claritatem transformata in lumine Dei lumen Deum videas, et similis effecta Deo tu quoque uno intuitu, eoque in aeternum manente Deum in se, et te, ac res omnes creatas in Deo simul videre queas. *Quid enim non videt, inquit* S. Gregorius in dialogis, *qui videntem omnia videt? et Quae erit illa voluptas, illa gloria, illa rerum omnium copia, Cum admissa ad inaccessibleem lucem, omnium bonorum Domini tui particeps eris?* Regina Saba cum Salomonis sapientiam audisset, et ordinem ministrorum domus ejus sapienter dispositum vidisset, ita obstupuit, ut non haberet ultra spiritum (sic loquitur Scriptura). *Et exclamavit: Beati viri tui, et beati servi tui, qui sunt coram te semper, et audiunt sapientiam tuam. Et quid simile habet sapientia Salomonis cum sapientia Dei, qui solus sapiens et ipsa sapientia est? et quid est ordo ministrorum Salomonis comparatus cum novem ordinibus Angelorum Dei, quorum millia millium ministrant ei, et decies centena millia assistunt ei? Certe, si vel modicum ista gustares, nihil non moveres, nihil non faceres, nihil non libentissime patereris, ut Deum promereri posses, humiliare ergo interim sub potenti manu Dei, ut te exaltet in die visitationis, humilia intellectum ad fidem, ut exalteris ad visionem: humilia et voluntatem ad obedientiam mandatorum, ut exalteris ad libertatem gloriae filiorum Dei: humilia et carnem ad patientiam et labores, ut glorificatam Deus exaltet ad requiem sempiternam.*

Restat ut profunditatem sapientiae Dei consideremus, quae praecipue in scrutatione rerum, et cordium, id est, in cognitione cogitationum, et cupiditatum humanarum, praesertim futurarum posita esse videtur, hinc enim legitur: *Homo videt ea, quae parent, Dominus autem intuetur cor; et Tu solus nosti corda filiorum hominum; et: Intellexisti cogitationes meas de longe: semitas meas investigasti, et omnes vias meas praevidisti; et, Ipse novit abscondita cordis; et, Pravum est cor hominis, et inscrutabile, et quis cognosset illud? ego Dominus scrutans renes et corda. Quo loco septuaginta Interpretes verterunt: Profundum est cor hominis, et inscrutabile. Atque hunc locum*

exponens S. Hieronymus admonet, recte probari Christum esse Deum, quia videbat cogitationes hominum, quas solus Deus videre potest, et: *Cum vidisset Jesus cogitationes eorum. Ipse vero sciebat cogitationes eorum. Quid ista cogitatis in cordibus vestris?* Igitur omnis cogitatio et cupiditas humana, etiam praesens, et reipsa existens, profunda est valde, et neque Angeli, neque Daemones, neque homines ad eam investigandam penetrare valeant: sed longe profundior est cogitatio, vel cupiditas futura, hanc enim non solum nequeunt homines, vel Angeli penetrare: sed nec penetrare certe possunt, qua via Deus, qui eas solus novit, ad eas investigandas progrediatur. Atque hoc videtur significare voluisse David in Psalmo, cum ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me. Illud enim, ex me, phrasi Hebraea significat praeter me, vel super me, ut sensus sit, mirabilior est scientia tua, quam ut ego intelligere possim, quomodo illa se habeat. Ideo enim subjungit: Confortata est et non potero ad eam, id est, elevata est super notitiam meam, et non potero ad eam capiendam ulla ratione conscendere. Loquitur autem de scientia cogitationum futurarum, dixerat enim: Intellexisti cogitationes meas de longe, et omnes vias meas praevidisti. De harum igitur cogitationum et viarum praenotione dicit: Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, et non potero ad eam. Potest fortasse responderi, Deum videre cogitationes istas futuras in aeternitate sua, cui omnia sunt praesentia, vel in praedeterminatione voluntatis suae: sed si ita esset, non esset mirabilis scientia ista, nam et nos possumus facile scire, quae facturi sumus, vel quae nobis praesentia sunt. Scriptura vero dicit, Deum scrutari renes, et corda, atque ibi videre, quid homo cupiat, vel cogitet, aut quid postea cupiet, vel cogitabit. Hoc vero est prorsus admirabile, quomodo Deus scrutando renes et corda videat quod ibi nondum est, et quod ex libertate voluntatis pendet, an aliquando erit. Igitur sicut ad altitudinem potentiae Dei pertinet, ut ex nihilo faciat aliquid, et vocet ea, quae non sunt, ut ea quae sunt: sic ad profunditatem sapientiae Dei pertinet, ut scrutando renes et corda videat quod ibi nondum est, ac si jam esset, quod sine dubio erit.*

Sed quia non quaestiones disputandas, sed animam excitandas, et in Deum elevandas suscepi, excitare, anima mea, et leva te su-

per te, ut Jeremias admonet, et cogita profundam illam abyssum sapientiae Dei, quae scrutatur intima cordis, et multa ibi videt, quae cor ipsum non videt. O beatissima Petre, cum dicebas Domino, *Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo*, certe non duplici corde tuo videbas fragilitatem illam quam in eo Dominus tuus videbat, cum diceret: *Antequam gallus cantet bis, ter me negabis*, videbat enim medicus peritissimus in corde tuo infirmitatem, quam tu non videbas, et verum fuit, quod praedixit medicus, non quod jactavit aegrotus. Sed gratias age medico, qui ut praevидit, et praedixit morbum futurum, sic potenti medicina potentiam animae tuae divinitus inspiravit, et morbum cito curavit. O bone, o pie, o sapientissime et potentissime medicus, ab oculis malis meis munda me. Quanta ego non deploro, nec lacrymis lavo, quia non video? adsit mihi gratia tua, qui scrutaris renes, et corda: et quas ego cupiditates malas, et opera etiam mala non video, tu qui vides, ostende et pie respiciens producat fontem lacrymarum, ut dum tempus est laventur, et deleantur per gratiam tuam. Amen.

GRADUS DECIMUS TERTIUS

Ex consideratione sapientiae practicae.

Consideravimus sapientiam Dei theoreticam: nunc sapientia practica consideranda est, quam etiam electricum dicere possumus. Habet haec sapientia suam latitudinem, longitudinem, altitudinem, et profunditatem. Latitudo ex creatione cognoscitur, longitudo ex conservatione rerum creaturaum, altitudo ex opere redemptionis, profunditas ex providentia, et praedestinatione. Ac ut a creatione incipiamus. *Deus omnia in sapientia fecit, ut dicitur in Psalmis, Et effudit illam super omnia opera sua, ut scribit Ecclesiasticus. Itaque sicut ex creatione rerum omnium ex nihilo cognoscimus potentiam opificis, sic ex artificio admirabili, quod in singulis cernimus, admiramus sapientiam Conditoris, disposuit enim omnia et singula in mensura, et numero et pondere, ut dicit Sapiens. Atque hic est sapor, quo condit omnia Deus, ut ex eo sapore, cognoscamus, quam sapida sit ipsa sapientia, et quam amabilis, ac desiderabilis: res igitur omnes creatae certam habent mensuram, certum numerum, et certum pondus, tum, ut dis-*